

Міністерство освіти і науки України  
Уманський державний педагогічний університет імені Павла  
Тичини

**М. М. Ткачук**

**ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В  
ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ  
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ**

**Монографія**

Умань  
Видавець «Сочінський М. М.»  
2016

**УДК 37.035.6(477)(09)**  
**ББК 74.03(4Укр)-8**  
**Т 48**

*Рекомендовано до друку Вченою радою  
Уманського державного педагогічного університету імені Павла  
Тичини  
( протокол №6 від 29 листопада 2016 р.)*

**Рецензенти:**

*М. М. Чепіль, доктор педагогічних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;  
О. Б. Петренко, доктор педагогічних наук, професор Рівненського державного гуманітарного університету;  
Г. В. Белан, кандидат педагогічних наук, доцент Херсонського державного університету.*

**Ткачук М. М.** Зміст національного виховання в педагогічній думці України другої половини ХІХ – початку ХХ століття: монографія. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2016. – 228 с.

У монографії на основі широкої джерельної бази комплексно й системно висвітлено зміст національного виховання в педагогічній думці України другої половини ХІХ – початку ХХ століття; схарактеризовано етапи еволюції змісту національного виховання; у змісті кожного етапу виокремлено виховні цінності, тенденції та суперечності; визначено принципи еволюції змісту національного виховання; виявлено основні закономірності, що призводили до змін у змісті національного виховання.

Систематизовано прогресивні теоретичні ідеї національного виховання дітей та молоді у спадщині вітчизняних педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів другої половини ХІХ – початку ХХ століття; окреслено перспективи їх творчого використання у сучасних соціально-культурних умовах.

Розрахована на науковців, викладачів, учителів, студентів, усіх, хто цікавиться історичним минулим та національними проблемами української теорії та практики виховання.

**УДК 37.035.6(477)(09)**  
**ББК 74.03(4Укр)-8**

## ЗМІСТ

<b>ПЕРЕДМОВА.....</b>	<b>4</b>
<b>РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження змісту національного виховання.....</b>	<b>7</b>
1.1. Категорійно-поняттєвий апарат дослідження.....	7
1.2. Історіографія проблеми.....	28
<b>РОЗДІЛ 2. Еволюція змісту національного виховання в українській педагогічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ століття.....</b>	<b>46</b>
2.1. Формування змісту національного виховання в педагогічній думці України другої половини ХІХ століття – 1905 р.....	46
2.2. Зміст національного виховання в педагогічній думці України у період визвольних змагань українського народу 1905 –1916 рр. ....	69
2.3. Формування змісту національного виховання в умовах державотворення України 1917 – 1919 рр. ....	77
<b>РОЗДІЛ 3. Відображення змісту національного виховання в українській педагогічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ століття.....</b>	<b>89</b>
3.1. Внесок теоретиків українського національного виховання у розробку його змісту.....	89
3.2. Відображення змісту національного виховання в українській художній літературі .....	107
3.3. Відбиття змісту національного виховання у пресі.....	125
3.4. Творчий розвиток змісту національного виховання у педагогічній думці України другої половини ХІХ – початку ХХ століття в сучасних соціально-культурних умовах.....	142
<b>ПІСЛЯМОВА.....</b>	<b>152</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	<b>156</b>
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>193</b>

## ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розбудови незалежної держави актуалізується проблема відродження національної системи освіти як передумови виховання нового покоління українців. Основою ідеології Української держави проголошено національну ідею, реалізація якої вимагає удосконалення змісту виховання молоді, здатної забезпечити успіх державної розбудови.

Зміст національного виховання потребує оновлення, посилення в контексті української перспективи. Історичні події, структура соціально-культурних відносин, певна деформація національного відродження, призвели до різного розуміння української державності, що засвідчено у теорії і практиці сучасного національного виховання. Досить виразними є суперечності, успіхи й невдачі у національному вихованні майбутніх громадян України.

Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, які закладаються у свідомість молодих людей. Розвиток України як суверенної демократичної спільноти вимагає наповнення структури національного виховання українським змістом.

Для сьогодення надзвичайно важливі погляди українських педагогів, письменників, освітніх і культурних діячів другої половини ХІХ – початку ХХ століття на зміст національного виховання, які демонструють наявність важливих ідей модернізації змісту національного виховання у сучасних умовах соціально-економічного і культурного розвитку України, інтеграції її у світовий простір і досі є значущими: актуалізація патріотичних цінностей у формуванні державотворчих устремлінь молоді; поглиблення знань з історії української державності і української культури; ознайомлення з патріотичною спрямованістю попередніх поколінь українців; популяризація національної ідеології, в основі якої лежить служіння Україні; усвідомлення своєї національної належності, готовності до трудового й героїчного подвигу в ім'я України; виховання духовності, ідейності, інтелігентності, внутрішньої культури, моральності; прищеплення шанобливого ставлення до культурних надбань; визнання самоцінності особистості, формування активної життєвої позиції; бережливе ставлення до продуктів людської праці, важливість практичної спрямованості усіх компонентів змісту національного виховання.

Важливим джерелом у цій справі має стати історико-педагогічний аналіз змісту національного виховання у ствердженій віками українській педагогічній думці України, що дозволить

об'єктивно оцінити та критично переосмислити його, сприятиме національній самоідентифікації, залученню молодого покоління до глибинних пластів національної культури і духовності та формування національних світоглядних позицій, ідей, поглядів та переконань молоді на основі цінностей вітчизняної і світової духовної культури.

Монографія складається з трьох розділів. У першому розділі уточнено зміст ключових понять: “національне виховання”, “зміст національного виховання” – і термінології, здійснено аналіз історіографії проблеми дослідження. Обґрунтовано, що в умовах сьогодення зміст виховання стає головним об'єктом нових пошуків, протиріч і суперечок, оскільки саме він визначає систему моральних цінностей і якостей, яку прагнемо виховувати у молодого покоління. Встановлено, що зміст є центральною динамічною (змінюваною) частиною системи національного виховання, яка історично залишається відносно незмінною. Зміст виховання значною мірою залежить від соціально-економічного та політичного устрою, визначається історичними обставинами та потребами певного суспільства.

У другому розділі визначено етапи формування змісту національного виховання в Україні у досліджуваній період та виявлено на кожному з етапів основні виховні цінності, ключові принципи, основні закономірності та провідні тенденції еволюції змісту національного виховання.

У третьому розділі визначено внесок українських педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів у формування змісту національного виховання та окреслено перспективи його творчого використання в сучасних соціально-культурних умовах.

На основі аналізу широкої джерельної бази встановлено, що конкретним досягненням і безпосереднім внеском представників педагогічної думки досліджуваного періоду, їхньої наукової, публіцистичної, етнологічної, художньої, педагогічної, методичної діяльності, є те, що було закладено основи національної педагогічної думки в Україні, що слугувало поштовхом для подальшого розвитку змісту національного виховання.

Матеріали монографії можуть стати основою для поглиблення та подальшого вивчення історії педагогіки, історії України, культурології; для розширення, доповнення й оновлення змісту навчальних курсів “Історія педагогіки”, “Теорія та методика виховання”, “Теорія та історія соціального виховання”; для написання підручників, посібників з історії педагогіки, теорії виховання; допоможуть науковцям, викладачам, учителям,

студентам, усім, хто цікавиться історичним минулим та національними проблемами української теорії і практики виховання усвідомити вагомість національного виховання, визначити способи творчого використання матеріалів в умовах розвитку національної освіти.